

PILULKA (43) *sb f*

piłulka (36), **pigułka** (5), **piłulka** (1), **pikułka** (1), **[pigułka]**; pigułka *Mymer*¹, *SienLek* (2), *Calep*, *PudłFr*; piłulka : piłulka *Oczko* (3:1), piłulka : pikułka *FalZioł* (28:1).

a jasne.

sg *N* piłulka (3). ◇ *A* piłulkę (5). ◇ *pl N* piłulki (9). ◇ *G* piłulek (15). ◇ *A* piłulki (10). ◇ **[L** piłulkach.] ◇ *du A* [*cum nm*] piłulcze (1) *FalZioł* V 89.

Sł stp brak, Cn: pigułka, Linde także XVII – XVIII w.: pigułka.

Dem. od „piłula”; z *neutralizacją funkcji deminutywnej; pilula Mymer*¹, *Mymer*², *Mącz, Cn; catapotium Mącz, Calep, Cn* (43) : *Mymer*¹ 18v; *Nakoniecz mařz piłulki niepochybioney pomoczy/ tak maią być vczynione. FalZioł* V 80; *pothym wziąwřzy dwie piłulcze: rozpuć z thyzanną/ a tym łobie liczę pomazuy FalZioł* V 89, I 13c, 15b, III 2d, V 80v, 86 [2 r.], 88; *Mymer*² 18; *Catapocia, Wřzelákcie lekarřstwo ápteczne/ którego nie zuyą/ ale yednym razem połykayą/ yáko piłulki. Mącz* 41a, 297a; **[pigułá/ Pillula, sphaerula, pigułká/ dimin. Volck Qqq4]**.

piłulka z czego [w tym: de aliqua re (11)] (14): A potym czwartego dnia wezmi piłulek z apteki: ktore zową de agariko FalZioł I 2a; *Wezmi mařfi piłulek de Reubarbaro FalZioł* I 11b; *Ale lepiey łtey Haleny piłulek požiwać Ktore zową powietrzne FalZioł* III 2d, I 1c, 13c [2 r.], 15b, V 86; *Przeto przypátruia fye dnia piérwřzého/ iefli [woda] odchodźi/ álbo nié: [...] á iefli fye w kifzkách/ álbo w zafkórnych źyłách łtanowi/ [...] piłulkę iedną z řcrupułu/ álbo dwie z puł drágmy/ de rhebárbáro/ [...] dáia Oczko* 21v, 21v, 26v [4 r.].

piłulka z czym (3): *vczyn piłulki z winem/ albo z fyropem makowem FalZioł* V 80, V 86, 88.

W połączeniu z nazwą (1): *niech do trzech rázów przecedni vżywie piłulek/ co ie Aromaticas zowia Oczko* 38.

W połączeniu z polskim lub łacińskim przymiotnikiem oznaczającym zastosowanie (4): *Piłulki powietrzne abys pamiętał brać czwierć albo poćzwierci FalZioł* V 62v, V 65v, 69, 73v.

[W połączeniu szeregowym: [heretycy występują przeciw poświęcaniu przez kapłana ziół, owoców i wytworów ludzkich] A czemuż tedy lekarřtw z Apteki vżywiaią? [...] Czemu fie y tu nie lękaia/ áby iákicy nádzieie w człowiecze/ w Doktorze/ álbo w łtworzeniu/ w źiołách/ w piłulkách álbo fyropách nie pokládáli/ á nie więli czego opátrności Bożey/ ktory ie y bez tych řzodkow vleczyć może? WujPosřw 1584 337 (Linde).]

W porównaniach (4):

~ *Jako comparatum* (3): *FalZioł* III 29c; *á gdy będzie iáko ćiařto gęřto á miáłko/ tocz s tego pigułki ilo konopné źiárno SienLek* 124v, 141v.

Jako comparandum (1): *Thy rzeczy z białki kokofřych iaiecz: mieřzac gęřto/ á potym z tego vczynić gruzołki Iakoby piłulki FalZioł* V 89. ~

W charakterystycznych połączeniach: piłulki niepochybioney pomocy, niewymownej zacności; piłulki napisać do apteki, uczynić (4), *wziąć [skąd]* (5); *wziąć purgacyją z piłulek.*

Zwroty: »piłulki brać, wziąć; piłulki bierane« [*szyk zmienny*] (3:1;1): *dobrzeby wzyřtz pikulek de Reubarbaro: A potym pořilenie: ktore doctorowie zową Dyiarodon abbatis FalZioł* I 1c; *Theż piłulki powietrzne brać pod czas dobrze iefł. FalZioł* V 69, V 62v, 73v; *Oczko* 26v.

»dać piłulkę« (3): Dayże iednę piłulkę paniey ktora iuz ma porodzić *FalZioł* V 24v; *SienLek* 141v; (*nagł*) Do Doktorá. (-) WSzytko mówifz nádemną/ á nic mi nie dáiefz/ Moiá fébrá nie lubi/ kiedy nád nią báiefz. Day mi ráczéy pigułki: bo ich prózno fczędzifz *PudłFr* 46.

»piłulki (dać) połknąć; piłulki do połknięcia, połykane« (2;1:1): gdy będą trzy piłulki połykane poranu przez trzeci dzień tak wielkie wczynione ftey żywicze iako grochowe ziarno/ żołądek pořilaią *FalZioł* III 29c, 33d; *SienLek* 124v; *Catapotia* – Pigułki, albo infze liekarftwa do połknięcia, albo piczią. *Calep* 171b.

»piłulek pożywać, użyć« [*szyk zmienny*] (3:1): Piłulek peftilenciales pożyway częfto z fprawą wylzney napifaną. *FalZioł* V 65v, III 2d, V 86; *Oczko* 38.

»(u)toczyć piłulkę« (2): Weźmi mirry czyftéy pół łótá/ á tylé dobréy dryakwie/ vtłucz tho dobrze wefpół á vtocz pigułki ilo wiká *SienLek* 141v, 124v.

Wyrażenia: »piłulka aptekarska« (1): Pilula, Piłká/ też piłulka Aptekárska *Mqcz* 299c.

»lekka [*łagodnie działająca*] piłulka« (1): A ktoby fye tym [*krysterq*] brzydził/ brác przed obiádem iednę z lekkich piłulek/ z fkrupułu wczynioną *Oczko* 26v.

»massa piłulek« (4): Wezmi Malfi piłul de mefereon Malfi piłulek de Fumotere, každych po poł dragmy, zmiefzayże ie fpołem *FalZioł* I 15b, I 11b, 13c [2 r.].

[»pigulka włoska« = *trucizna*: Nie wżyfycć ftárzawfzy fię [...] mrą: mrzeć ieich wiele/ y dofyć młodo/ [...] gwałtowną śmiercią muřą: gdy tego wodá/ drugiego ogień/ Beftia fropa/ więc miećż/ kulá/ proch/ pigulká włoska/ *Marmacica*/ rękáwicżki [...] vřpi. *ArtTanat* a4v.]

Przen [*na co*] (1) : A iefli go [*gniewu*] thym nie záhámuiefz/ áni fyropku/ áni żadnych piłulek potym ná to nie fzukay. *RejZwierc* 79v [*idem*] [*WerReguła* 129 (*Linde*)].